

Grijev i kazna: književna analiza božanske kazne i odgojnih neuspjeha u Abšalomovoj trilogiji (2 Sam 13–15)

Kotel Dadon*

kdadon@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3542-3754>

<https://doi.org/10.31192/np.23.2.2>

UDK: 26-254:2-185.3

26-243.6

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

Primljeno: 30. prosinca 2024.

Prihvaćeno: 20. ožujka 2025.

Članak donosi književnu analizu obiteljskoga života kralja Davida, s posebnim naglaskom na posljedice njegova grijeha s Bat-Šebom, silovanje Tamare, ubojstvo Amnona i pobunu Abšaloma. Okrutno i nasilničko ponašanje Davidove djece događa se unatoč – ili možda upravo zbog – beskrajne ljubavi koju im on pruža. Teološki gledano, ti događaji promatraju se kao ispunjenje božanske kazne nad Davidom zbog njegova grijeha s Bat-Šebom, u skladu s biblijskim načelom »ius talionis«. Međutim, u radu se tvrdi da su tragedije i dugotrajna okrutna borba za nasljedstvo Davidova prijestolja uvelike posljedica njegova neuspješnog odgoja djece. Prvi dio članka donosi književnu analizu ključnih događaja u »Abšalomovoj trilogiji«, uključujući početnu šutnju Davida i Abšaloma nakon silovanja Tamare, Abšalomovu osvetu, Davidovu reakciju na Amnonovo ubojstvo, Abšalomov bijeg i povratak iz progonstva te njegovu konačnu pobunu. Drugi dio članka ispituje uspjeh kralja Davida kao oca i odgajatelja, pružajući opći pregled njegove djece te analizirajući njegov pristup njihovom odgoju. Rad se intenzivno oslanja na rabinsku literaturu, od talmudskih vremena preko srednjega vijeka do suvremenih interpretacija. Velik dio te literature autor je po prvi put preveo na hrvatski jezik s hebrejskog i aramejskog.

Ključne riječi: *Abšalom, Amnon, Bat-Šeba, David, silovanje, grijeh, Tamara.*

* Izv. prof. dr. sc. Kotel Dadon, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Katedra za judaistiku, Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb; glavni rabin Židovske vjerske zajednice Bet Israel u Hrvatskoj; redovni član Internacionalne akademije nauka i umjetnosti u Bosni i Hercegovini.

Uvod

Obiteljski ŕivot kralja Davida obiljeŕen je krizama i tragedijama, posebno kada je rijeĉ o njegovoj djeci. To ukljuĉuje silovanja i krvoprolića: njegov najstariji sin Amnon siluje svoju sestru Tamaru, njegov sin Abŕalom ubija svoga brata Amnona, Abŕalom se buni protiv oca i spava s deset Davidovih konkubina, a mlađi Adonija takoder pokuŕava preuzeti prijestolje za vrijeme oĉeva ŕivota. Sva ta okrutnost i nasilniĉko ponaŕanje događaju se unatoĉ, a moŕda i zbog, beskrajne ljubavi koju David pruŕa svojoj djeci. Donosimo kratak saŕetak radnje:

Nakon grijeha Davida i Bat-ŕebe, Biblija opisuje okrutno silovanje i izgnanstvo Tamare, Davidove kĉeri, koje poĉini Amnon, Davidov prvorođeni sin i nasljednik. Abŕalom susreće svoju sestru Tamaru, tjeŕi je u njezinoj patnji i moli je da ne objavljuje silovanje. David takoder saznaje za taj teŕki događaj; jako se razljuti, ali niŕta ne poduzima. Posljedice tog ĉina dovode do prekida odnosa između Abŕaloma i Amnona. Nakon dvije godine, Abŕalom odluĉuje osvetiti sestriino silovanje, pa poziva svoga oca i svu svoju braću, ukljuĉujući Amnona, na gozbu prigodom ŕiŕanja ovaca. David ne dolazi, ali dopuŕta da idu svi njegovi sinovi. Usred gozbe, Abŕalom naređuje svojim slugama da ubiju Amnona kada mu vino razveseli srce i sluge doista ubijaju Amnona. Nastaje panika i masovan bijeg natrag u Jeruzalem, a Abŕalom bjeŕi svom djedu Talmaju, kralju Geŕura. Glasine stiŕu u kraljevu palaĉu o smrti svih kraljevih sinova, no poslije se otkriva da je samo Amnon poginuo. David duboko oplakuje smrt svoga sina. Nakon tri godine, uz posredovanje Joaba, zapovjednika Davidove vojske, Abŕalom dobiva oprost i vraća se u Davidov dom. Neposredno po dolasku, Abŕalom zapoĉinje pripreme za pobunu protiv svoga oca, tijekom koje je David prisiljen pobjeći iz svog doma. Abŕalom ulazi u Davidovu kuću i po savjetu Ahitofela lijeŕe s kraljevim ŕenama. Na kraju, pobuna je uguŕena Abŕalomovom smrću od Joabove ruke, dok je Abŕalom objeŕen za kosu o veliki hrast.

Svrha je ovoga rada ispitati pozadinu događaja u Davidovu domu nakon grijeha s Bat-ŕebom. Lanac nesreća i tragedija koje su zadesile Davida u trilogiji o Abŕalomu ukljuĉuje silovanje Tamare,¹ ubojstvo Amnona i Abŕalomovu pobunu. Teoloŕki gledano, ti su događaji ispunjenje boŕanske kazne nad Davidom zbog grijeha s Bat-ŕebom. Ta kazna se podudara s biblijskim stilom odmazde mjera za mjeru (*ius talionis*),² kako je rekao prorok Natan: »Zato se neće nikada viŕe okrenuti maĉ od tvoga doma... Evo ja ću podići na te zlo iz tvoga doma...«

¹ Usp. Kotel DADON, Knjiŕevna i komparativna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari (2 Sam 13,1-22), *Nova prisutnost*, 23 (2025) 1, 37-59.

² Za viŕe o *ius talionis* (hebr. *Mida keneged mida*) vidi: Kotel DADON, Biblijska kazna: Oko za oko (Izl 21,22-25; Lev 24,17-22; Pnz 19,16-21), odmazda ili naknada ŕtete?, *Obnovljeni ŕivot*, 67 (2012) 4, 441-457; Manfred OEMING, *Mida keneged Mida keikaron miŕpati bahok hamikraji: laŕon, hekŕer, vetoldot hamasoret*, *Beit Mikra: Journal for the Study of the Bible and Its World*, 60 (2015) 2, 183-201.

(2 Sam 12,10-11).³ Silovanje Tamare i Abšalomov odnos s Davidovim ženama posljedica su spolnog grijeha s Bat-Šebom,⁴ dok su ubojstvo Amnona i smrt Abšaloma posljedica ubojstva Urije.⁵ U svakom slučaju, u ovom se radu tvrdi da je još jedan značajan čimbenik doprinio tim tragedijama, a to je loš odgoj Davidove djece. U ovoj analizi usvojen je tradicionalni holistički pristup, promatrajući trilogiju o Abšalomu kao dio narativnoga slijeda koji joj prethodi i slijedi je. Metodologija korištena u ovom radu temelji se na interpretaciji klasične rabinske literature uz analizu književnih motiva u biblijskim pripovijestima.

1. Književna analiza ključnih događaja u trilogiji o Abšalomu

1.1. Reakcije obitelji na silovanje Tamare: šutnja

1.1.1. Davidova reakcija

»Kad je kralj David čuo sve što se dogodilo, vrlo se razgnjevi« (2 Sam 13,21). Ako se pažljivo promotri opis u retku, može se zaključiti nekoliko stvari: redak navodi da je David čuo »sve [K. D.] što se dogodilo«. Izraz »sve« ne odnosi se samo na to da je Amnon silovao Tamaru. Riječi »sve što se dogodilo« uključuju i činjenicu da je Amnon lagao Davidu i manipulativno ga iskoristio, kao i to da je Tamaru, nakon što ju je silovao, izbacio na ulicu, osramoćenu. Njegova je reakcija: »Vrlo se razgnjevi«, ali unatoč velikom bijesu, prema biblijskom tekstu, David Amnonu nije učinio ništa.⁶ U drevnim prijevodima ovog retka⁷ postoji zanimljiv dodatak koji objašnjava Davidovu neaktivnost: »Ali ne htjede žalostiti svoga sina Amnona, koga je ljubio jer mu bijaše prvorodenac.«⁸ Ovaj je dodatak uključen u KS prijevod, no nije usvojen u drugim prijevodima,⁹ koji slijede hebrejsku verziju. Drugo moguće objašnjenje Davidove šutnje moglo bi proizlaziti

³ Prijevod Biblije, ako nije navedeno drukčije, Jure KAŠTELAN, Bonaventura DUDA (gl. ur.), *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2008. (dalje: KS). U slučajevima kada taj prijevod koristi tetragram JHVH, autor ga zamjenjuje imenima Vječni, Gospodin, Svevišnji ili Gospod, jer u židovstvu nije dopušteno izgovarati Božje ime JHVH.

⁴ Ako zanemarimo rabinsku interpretaciju da Bat-Šeba nije bila udana žena – vidi: Kotel DADON, Pripovijest o Davidu i Bat-Šebi prema rabinskoj literaturi, *Nova prisutnost*, 18 (2020) 2, 375-395.

⁵ Rabin David KIMHI ili QIMHI (1160-1235), poznat je i po hebrejskom akronimu RaDaK, bio je srednjovjekovni rabin, komentator Biblije, filozof i proučavatelj gramatike. *RaDakov komentar Biblije*, Jeruzalem, 1959, repr. Beč, 1859, 2 Sam 13,15.

⁶ Za detaljnu književnu analizu silovanja Tamare, vidi: Dadon, *Književna i komparativna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari...*, 47-47.

⁷ U oba prijevoda – latinskom i grčkom: <https://www.ellopos.net/elpenor/greek-texts/septuagint/chapter.asp?book=10&page=13> (16, 7, 24); https://vulgata.org/ot/2samuel_13.htm (16, 7, 24).

⁸ Šimon BAR EFRAT, *Haicuv haomanuti šel hasipur bamikra*, Jeruzalem, 1984, 199-239.

⁹ Npr. u prijevodima Ivana Šarića i u Varaždinskoj Bibliji.

iz njegova grijeha s Bat-Šebom. David je možda strahovao da bi, ako kritizira Amnonovo ponašanje, Amnon mogao odgovoriti: »I ti meni želiš propovijedati nakon onoga što si učinio s Bat-Šebom i Urijom?« Još jedna mogućnost jest da njegova šutnja proizlazi iz osjećaja krivnje zbog incidenta s Bat-Šebom – možda je osjećao da o tom nema pravo govoriti. Teško je to pretpostaviti, ali nije nemoguće, da je David davao prednost svojim sinovima u odnosu na svoju kćer. U svakom slučaju, Davidova šutnja izrazito je uznemirujuća, jer s jedne strane, čini se da štiti Amnona, dok s druge strane napušta Tamaru, posebno u svjetlu Davidova neizravnog doprinosa silovanju, prema nesvjesnog, kada je zapovjedio Tamari¹⁰ da ode u kuću svoga brata Amnona.¹¹

1.1.2. Abšalomova reakcija

»A njezin je brat Abšalom upita: 'Je li možda tvoj brat Amnon bio s tobom? Ali sada, sestro moja, šuti: brat ti je! Ne uzimaj to k srcu!' Tako je Tamara ostala osamljena u kući svoga brata Abšaloma...« (2 Sam 13,20). Abšalom, njezin brat, prvi susreće Tamaru nakon silovanja i nakon što ju je Amnon izbacio na ulicu dok ona plače, s pepelom na glavi, poderane odjeće, možda i okaljana krvlju svoje nevinosti. Možemo pretpostaviti da je Tamara u tom teškom trenutku otišla prema kući svoga brata, jer joj je on bio najbliža osoba. Čak i prije nego što mu ispriča što se dogodilo, Abšalom je odmah pita je li to učinio njezin brat Amnon. Tamarin odgovor nije zabilježen, što sugerira da je to bilo retoričko pitanje. Ovaj stil pripovijedanja čitatelju sugerira da je Abšalom shvatio sve što se dogodilo. Iz ovoga možemo zaključiti da je, za razliku od Davida, Abšalom znao da Amnona privlači njegova sestra Tamara.

Na prvi pogled, Abšalomova reakcija djeluje vrlo čudno. S jedne strane, traži da se cijela stvar zataška jer je riječ o njezinu bratu, silovanju unutar obitelji, posebno kraljevske obitelji. S druge strane, u sljedećem retku opisano je kako Abšalom prekida svaki kontakt s Amnom: »A Abšalom ne reče Amnonu ni riječi, ni zle ni dobre, jer je Abšalom zamrzio Amnona što mu osramoti sestru Tamaru« (2 Sam 13,22). Abšalomov zahtjev prilično je neshvatljiv, pa čak i šokantan – on traži da Tamara šuti, iako ona želi obznaniti događaj koji joj je uništio život, o čemu redci jasno svjedoče, budući da više nema što izgubiti. Unatoč tome, Tamara posluša Abšalomove želje i odlazi živjeti u njegovu

¹⁰ Usp. 2 Sam 13,7.

¹¹ Iako ne čitamo o Davidovoj reakciji, Talmud nam govori da je jedan od halahičkih zaključaka koje su donijeli David i njegov sud, nakon silovanja Tamare od strane njezina brata Amnona, bila zabrana osamljivanja (*Jihud* יחוד) s neudanom ženom. Ta je zabrana dodana postojećoj zabrani *Jihuda*, osamljivanja s udanom ženom (Lev 18) iz Tore. Talmud tako kaže: »Poučavano je u ime Rabina Jehošue ben Korhe: Tamara je u to vrijeme uspostavila značajnu zaštitu. Rekli su: Ako je to potrebno za kraljevske kćeri, koliko više za kćeri običnih ljudi; ako za skromne žene, koliko više za nepristojne žene. Rav Juda je rekao u ime Rava: U to vrijeme, odredili su zabranu osamljivanja s neudanom ženom.« *Babilonski Talmud*, Steinsaltzovo izd., Jeruzalem, 1999. (dalje: Steinsaltz) Sanhedrin 21a. To je doista postalo kodificirano u židovskom zakonu, vidi: R. Josef KARO (1485-1575) *Šulhan Aruh*, Jeruzalem, Ketuvim, 1992, *Even Haezer*, 22:2.

kuću. Možda to ukazuje na njezino povjerenje u brata Abšaloma i vjerovanje ili čak i znanje da će on kazniti Amnona. Iz nastavka pripovijesti znamo da je Abšaloma duboko pogodila šteta nanesena njegovoj sestri Tamari i da je na kraju osvetio njezinu sramotu kaznivši Amnona. Stoga treba gledati na Abšalomovo ušutkavanje Tamare kao na smicalicu kojom je nastojao prikriti svoje prave nakane, koje su, naravno, uključivale Amnonovo ubojstvo. U početku se Abšalom suzdržava od bilo kakve konkretne akcije. Međutim, mržnja prema starijem bratu, prijestolonasljedniku, ostaje i tinja u njegovu srcu, kako piše u retku: »Abšalom je zamrzio Amnona.« Ta šutnja služi da bi uspavala neprijatelja. Doista, kako je poznato, Abšalomov čin osvete, dvije godine poslije, dolazi kao potpuno iznenađenje svim stanovnicima palače. Također je moguće da je izostanak kraljeve reakcije na silovanje potaknuo Abšaloma na djelovanje, što ga je dovelo do toga da ubije Amnona.

Abšalom je inteligentan. Za razliku od Amnona, kojem je bila potrebna mudra osoba poput Jonadaba za savjetnika, Abšalom je u Svetom pismu prikazan kao netko tko svoje postupke planira s velikom mudrošću i smirenošću. Svojom šutnjom i Tamarinom šutnjom, Abšalom zapravo slabi Amnonovu i Davidovu budnost. Komentatori se razlikuju u mišljenjima o tome je li Abšalom uopće razgovarao s Amnonom ili s njim nije razgovarao jedino o silovanju.¹² Tumačenje da nije razgovarao samo o silovanju bolje se uklapa u objašnjenje da je Abšalomov cilj bio uspavati osobe oko sebe. Međutim, ne može se zanemariti još jedan Abšalomov interes, a to je politički interes: ukloniti Amnona, prvorođenca, i time postati prijestolonasljednik. Ta mogućnost dobiva na značenju jer se zna da će se poslije Abšalom pobuniti protiv Davida i čak biti spreman ubiti svog oca prema Ahitofelovu savjetu.¹³ Ipak, iz biblijskoga teksta čini se da razlog za ubojstvo Amnona nije bio Abšalomova politička ambicija da ukloni starijega brata kao konkurenta za prijestolje, već mržnja prema Amnonu što je silovao njegovu sestru Tamaru.¹⁴ Zaključno, vrlo je teško zamisliti Tamarin položaj, gdje dvojica muškaraca koji su joj trebali pomoći – David i Abšalom – o tome šute nakon brutalnoga silovanja, dok patnja postaje središte Tamarina života.

1.2. Osveta – ubojstvo Amnona

Šutnja kralja Davida nakon Tamarina silovanja nedvojbeno je bila vrlo razočaravajuća za Tamaru i njezina brata Abšaloma. Opravdano su očekivali da će njihov otac barem nekako reagirati, suditi i kazniti Amnona. Međutim, prolaze

¹² Rabin Don Izak ABARBANEL (1437-1509) – komentator, filozof i političar, potomak kralja Davida, vođa španjolskog židovstva, portugalski rizničar u doba kralja Alfonsa Petog kao prebjeg iz Španjolske. *Abarbanelov komentar Biblije* (Varšava, 1862.), 2 Sam 13,22; Slično je napisao R. Meir Leibush ben Yehiel Michel WISSER (1809-1879), zvani MALBIM u: *Malbim komentar*, Bene Brak, 1990, 2 Sam 13,22.

¹³ Usp. 2 Sam 17,1-4.

¹⁴ Usp. 2 Sam 13.

dvije godine, a ništa se ne događa. Stoga Abšalomova mržnja prema Amnonu raste zbog nepravde. Posljedično, Abšalom bi mogao pomisliti da David više ne djeluje kao kralj, čija je uloga osiguravanje poštovanja zakona i provođenje pravde među svim svojim podanicima, uključujući i vlastitu djecu. Naznaku toga možemo vidjeti u Abšalomovu potonjem ponašanju:

»Abšalom je u rano jutro stajao kraj puta koji vodi do gradskih vrata; i tko god je imao kakvu parnicu te išao kralju na sud, Abšalom bi ga dozvao k sebi i pitao: 'Iz kojega si grada?' A kad bi ovaj odgovorio: 'Tvoj je sluga iz toga i toga Izraelova plemena', tada bi mu Abšalom rekao: 'Vidiš, tvoja je stvar dobra i pravedna, ali nećeš naći nikoga koji bi te saslušao kod kralja' [K. D.]« (2 Sam 15,2-3).

U Abšalomovim očima nemoguće je očekivati pravdu od kralja Davida nakon strašne nepravde učinjene njegovoj sestri Tamari. Stoga, u prkosnom koraku, nudi da on sam sudi narodu. Ovo potvrđuju i Jonadabove riječi kad stiže vijest o Amnonovu ubojstvu: »Na Abšalomovu licu mogla se predviđati nesreća od onoga dana kad je Amnon osramotio njegovu sestru Tamaru« (2 Sam 13,32). Drugim riječima, ubojstvo proizlazi iz obrane časti njegove obeščašćene sestre Tamare, što je njezin otac, kralj, zanemario. Abšalomov plan vrlo je lukav. Prvo, čeka dvije godine da bi svi pomislili da je zaboravio na silovanje. Drugo, u svojoj mudrosti, poziva sve bez iznimke na proslavu šišanja ovaca: kralja i sve kraljeve sinove. Abšalom je znao da kralj vjerojatno neće doći, ali pozivajući sve, šalje poruku o »normalnom ponašanju«, uklanja svaku sumnju i smanjuje Amnonovu i Davidovu budnost.

Književno gledano, za ovo objašnjenje postoji temelj u pripovijesti. Prijelaz između opisa Abšalomove mržnje prema Amnonu nakon silovanja i Abšalomova poziva svim kraljevim sinovima na proslavu šišanja ovaca, uz napomenu da su između ta dva događaja prošle dvije godine, a da nije opisano ništa što se dogodilo u međuvremenu, prikazuje situaciju u kojoj su svi već zaboravili na silovanje. Kao što se očekivalo, David pokušava odvratiti Abšaloma od ideje da svi dođu, da ga ne bi opteretio logistički zahtjevnom organizacijom okupljanja svih kraljevih sinova. Abšalom razumije i (rado) prihvaća kraljevo odbijanje da on sam dođe.¹⁵ Međutim, Abšalom uporno traži kraljevo dopuštenje da dođe Amnon, prijestolonasljednik koji, na neki način, predstavlja kralja, kao i ostali kraljevi sinovi. David pokušava spriječiti i Amnonov dolazak. Možda se u njegovu srcu na trenutak probudila neka sumnja o Abšalomovim pravim nakanama. Stoga pita Abšaloma: »Zašto da ide s tobom?« (2 Sam 13,26). Moguće je da Sveto pismo želi nagovijestiti da je David bio svjestan napetih odnosa između svojih sinova. No Abšalom ustraje, dodajući riječi »moj brat«: »Ako ti nećeš, dopusti da bar moj brat Amnon pođe s nama« (2 Sam 13,26), što dodatno umanjuje sumnje.¹⁶ Na kraju, David pristaje. Amnon doista ne sumnja ništa

¹⁵ Davidovo odbijanje moglo bi proizlaziti iz tuge koju je osjećao zbog grijeha s Bat-Šebom.

¹⁶ Ovo podsjeća na Amnonov zahtjev Davidu: »Dopusti da dođe moja sestra Tamara« (2 Sam 13,5).

i pridružuje se slavljenicima u Baal-Hasoru, gdje se osjeća dobro, pije vino bez ikakva straha i gubi budnost. Na taj način postaje laka meta i pogiba od ruku Abšalomovih slugu.

Postoji zanimljiva paralela između Davidova ponašanja s Bat-Šebom i njegova ponašanja prema vlastitoj djeci. U pripovijesti o Davidu i Bat-Šebi glagol *poslati* – שלח pojavljuje se više puta.¹⁷ David višestruko šalje glasnike Bat-Šebi, Uriji i Joabu – da dovede Bat-Šebu, da dovede Uriju, da pošalje Uriju u smrt i drugo. Pretpostavka je da je često slanje glasnika Davida uvalilo u nevolje. U tom se kontekstu ponovno vidi da David svoju djecu šalje u stupicu.

Na kraju ovoga dijela valja istaknuti da se u usporedbi pripovijesti o Amnonu i Tamari s onom o Abšalomovu ubojstvu Amnona mogu pronaći paralelne i kontrastne crte između Amnona i Abšaloma: (1) Amnon izražava svoje osjećaje i dijeli svoju tešku situaciju s Jonadabom (2 Sam 13,3-5), dok Abšalom skriva vlastitu mržnju prema Amnonu i planira osvetu na promišljen i diskretan način; (2) Amnon treba savjet mudre osobe, dok Abšalom sve radi sam; (3) Amnon pokušava namamiti Tamaru različitim spletkama, dok Abšalom koristi sličnu spletku da bi ubio Amnona. Tragična i ironična paralela u pripovijestima jest da Amnon manipulira kraljem da bi doveo Tamaru k sebi i na kraju je silovao (2 Sam 13,3-11). Na sličan način Abšalom traži od Davida (2 Sam 13,26) da dopusti Amnonu i ostaloj kraljevoj djeci da dođu na slavlje šišanja ovaca i na kraju ubija Amnona. Tako David, nesvjesno, sudjeluje u teškim djelima i šalje plijen u ruke grabežljivca: »Tada David poruči Tamari u palaču: 'Idi u kuću svoga brata Amnona i priredi mu jelo!'« (2 Sam 13,7). »Ali je Abšalom i dalje navaljivao te David naposljetku pusti s njim Amnona i sve kraljeve sinove« (2 Sam 13,27); (4) Amnon osobno počinu gnusno djelo silovanja, dok Abšalom koristi svoje slugu da bi izvršio ubojstvo.

1.3. Davidova reakcija na ubojstvo Amnona

Opis ubojstva Amnona kratak je, posvećen mu je samo jedan redak: »I Abšalomove slugu učiniše s Amnonom kako im zapovjedi Abšalom« (2 Sam 13,29). Nasuprot tome, Davidova reakcija na glasine koje stižu u palaču da je »Abšalom pobio sve kraljeve sinove, nije ostao od njih ni jedan jedini« (2 Sam 13,30), dobiva čak sedam redaka (2 Sam 13,30-36). To pokazuje da su kazna i njezin utjecaj na Davida u središtu pripovijesti, a ne samo ubojstvo. Kada preostali kraljevi sinovi shvate da je Amnon ubijen, nastaje masovan bijeg. To ukazuje na to da su se bojali da je Abšalom kanio nauditi i njima da sebi osigura put do vlasti. Kada glasina o ubojstvu Amnona stigne u palaču kralja Davida, šire se razne spekulacije o razmjerima ubojstva. U početku glasina sugerira da su svi kraljevi sinovi ubijeni, no tu glasinu odmah opovrgava Jonadab, koji

¹⁷ Usp. Dadon, *Pripovijest o Davidu i Bat-Šebi...*, posebno: 382-383 te bilješke 16-21.

mudro objašnjava da je Abšalom ubio samo Amnona jer je obeščastio Tamaru. Jonadab spominje nepravdu od prije dvije godine koju su zaboravili svi, osim Abšaloma. David razdire haljine na sebi i sjeda na zemlju, slijedeći tako običaje žalovanja.¹⁸ Činjenica da je David povjerovao u glasinu da je Abšalom ubio sve kraljeve sinove sugerira da je, prema Davidovu mišljenju, takav čin bio moguć i da je možda bio svjestan želje svoga sina za prijestoljem te njegove sposobnosti da poduzme i krajnje mjere da bi to postigao, poput ubojstva svoje braće.¹⁹ Biblijski pisac izvješćuje da je Abšalom u tom trenutku pobjegao svome djedu Talmaju, kralju Gešura.

1.4. Abšalomov bijeg, povratak iz izgnanstva i pobuna

Slijedeći redci opisuju Abšalomov bijeg, pri čemu se bijeg tri puta spominje:

»A Abšalom je pobjegao. [K. D.] A momak koji bijaše na straži podiže oči i ugleda mnoštvo naroda gdje silazi cestom od Horonajima. Stražar dođe i javi kralju: 'Vidio sam ljude gdje silaze cestom od Horonajima po gorskom obronku.' Tada Jonadab reče kralju: 'Evo stigoše kraljevi sinovi! Dogodilo se kako je rekao tvoj sluga.' Tek što je to izrekao, a to kraljevi sinovi udoše i zaplakaše u sav glas; a i kralj i svi njegovi dvorani plakahu. *Abšalom pak bijaše pobjegao* [K. D.] i otišao k Talmaju, sinu Amihudovu, gešurskom kralju. A David tugovaše za svojim sinom bez prestanka. *A pošto je Abšalom pobjegao* [K. D.] i otišao u Gešur, ostao je ondje tri godine« (2 Sam 13,34-38).

Književna analiza Abšalomova bijega pokazuje da je prvi opis bijega općenit, bez navođenja odredišta. Drugi opis navodi da Abšalom bježi k Talmaju, kralju Gešura, svome djedu. U trećem opisu on bježi u Gešur i ostaje ondje tri godine. Koje je značenje ovoga zamršenog opisa? Moglo se jednostavno napisati u jednoj rečenici: »Abšalom pobjegne k Talmaju, kralju Gešura, svome djedu, i ostane ondje tri godine.«²⁰ Moguće objašnjenje narativa o Abšalomovu bijegu može se pronaći u nakani biblijskog pisca da opiše Abšalomovo mentalno stanje tijekom bijega. Ova pripovijest možda je osmišljena da bi prenijela Abšalomov bijeg i strah. U početku on bježi u panici, skrivajući se bez navođenja određenog mjesta jer se nigdje ne osjeća sigurnim. Nakon toga se smiruje i bježi k svom djedu Talmaju, kralju Gešura. Nakon nekog vremena, čak i kod

¹⁸ Usp. Jr 2,36-37; Mihael AVI-YONA, Avraham MALAMAT (ur.), *Pne Olam HaMikra*, II, HaHevra habenleumit lehocaa Laor, Jeruzalem, 1959, 164; Kotel DADON, *Židovstvo. Život, teologija i filozofija*, Zagreb, Profil, 2009, 452-460; Dadon, *Književna i komparativna analiza pripovijesti o Amnonu i Tamari...*, 49.

¹⁹ U Bibliji postoji nekoliko slučajeva gdje brat ubija svu svoju braću i sestre da bi došao na prijestolje (usp. Suci 9,5; 2 Kr 11,1; 2 Ljet 21,4).

²⁰ Treći opis bijega posebno je problematičan jer ne dodaje ništa o samom bijegu, osim što navodi da je Abšalom ostao u Gešuru tri godine. Već iz drugog opisa znamo da je u Gešuru kod svog djeda. Ovaj problem naveo je hrvatske prijevode da slijede prijevod Vulgate i dodaju riječi: »A pošto je [K.D.] Abšalom pobjegao i otišao u Gešur.«

djeda počinje se osjećati nesigurno, možda zbog sporazuma o izručenju između savezničkih kraljeva poput Talmaja i Davida. Moguće je i da je Davidov brak s Abšalomovom majkom bio politički brak radi održavanja političkog saveza. Stoga je Abšalom mogao strahovati da bi David mogao prisiliti Talmaja da poštuje savez i da zatraži od djeda njegovu izručenje. Zbog toga Abšalom bježi treći put, ovaj put iz djedove kuće²¹ na područje Gešura, na nepoznato mjesto da bi spriječio djeda da ga izruči.²²

Važno je naglasiti da je fratricid (bratoubojstvo) jedinstven događaj koji se u Bibliji ponavlja nekoliko puta i prikladno je posvetiti mu nekoliko riječi u ovom kontekstu. Počinje već na samom početku Biblije, kada Kajin ubija svoga brata Abela. U Knjizi Postanka svjedočimo i dvama planovima ili prijetnjama ubojstvom koji nisu ostvareni: Ezav planira ubiti Jakova: »Čim dođu dani žalosti za mojim ocem, ubit ću ja svoga brata Jakova« (Post 27,41), a Josipova braća planiraju ubiti Josipa, no na kraju ga prodaju.²³ U Knjizi o Sucima, Abimelek ubija svojih sedamdeset braće na jednom kamenu.²⁴ U Knjizi o Samuelu Abšalom ubija Amnona. U Knjizi Ljetopisa, Jehoram, sin Jošafata, kralja Jude, ubija svu svoju braću mačem.²⁵ Kazna za ubojstvo u Bibliji je smrt, koja se smatra prikladnom kaznom za najteži prijestup.²⁶ Osuđenog ubojicu trebaju pogubiti članovi obitelji ubijenog, koji moraju osvetiti krv svog rođaka. Problem nastaje kada brat ubije brata. Iako je i dalje ubojstvo zločin, provođenje biblijske kazne dovelo bi do gubitka još jednog člana obitelji, čime bi se tragedija dodatno povećala.²⁷ Mudra žena iz Tekoe, koju je Joab poslao k Davidu da bi ga nagovorila da vrati Abšaloma,²⁸ iznosi ovu problematičnu dilemu pred Davida. Ako brat ubije brata, a u ovom slučaju je ubojica jedini preostali sin udovici, kralj David u svojoj ulozi suca odlučuje da zbog posebnih okolnosti ovog slučaja uobičajeni

²¹ Vjerojatno uz pristanak svoga djeda, budući da je Talmaj suosjećao s njim i njegovim postupcima, jer su Abšalom i Tamara bili njegova unučad.

²² Neki komentatori, poput Malbima... (2 Sam 13,39), tvrde da je David planirao krenuti u rat protiv Abšaloma. Ovo tumačenje jača Abšalomove strahove. Međutim, teško je prihvatiti Malbimovo tumačenje jer je teško zamisliti Davida, koji je bio tako blag, pun ljubavi i opraštanja prema svojoj djeci, da želi ratovati protiv svog sina. Uostalom, čak i tijekom Abšalomove pobune, David upozorava svoju vojsku da ne ubije Abšaloma: »Čuvajte mi mladića Abšaloma!« (2 Sam 18,5), a poslije njegova naricaljka zbog Abšalomove smrti od Joabove ruke: »Sine Abšalome, sine moj! Sine moj Abšalome! Oh, da sam ja umro mjesto tebe! Abšalome, sine moj, sine moj!« (2 Sam 19,1), opisuje neizdrživu tugu.

²³ Usp. Post 37,18-20.

²⁴ Usp. Suci 9,5.

²⁵ Usp. 2 Ljet 21,4.

²⁶ MAJMONID u Mišne Tora, Jeruzalem, 1974. (reprint varšavskog izdanja iz 1881.), *Jad Hazaka = Mišne Tora*, MT hilhot roceah 4:9.

²⁷ U Jeruzalemskom Talmudu (Venecija, 1523, Makot, 2:5, 31d) postoji rasprava o tome je li brat obvezan izvršiti presudu i ubiti svog brata ubojicu. U svakom slučaju, čak i prema mišljenju da brat ne ubija brata da bi izvršio presudu, sud je obvezan izvršiti kaznu. Majmonid, *MT Hilhot Roceah*, 1:2; a u halahi 3 propisuje: »Otac koji ubije svog sina... nijedan od braće ne postaje osvetnik krvi da ubije svog oca; već ga sud pogubljuje.«

²⁸ Usp. 2 Sam 14.

zakon koji nalaže smrt ubojice ne treba primijeniti da bi se spriječilo da udovica ostane bez nasljednika. Međutim, to ne znači da ubojica ostaje potpuno nekažnjen. U takvim slučajevima prihvaćena praksa je izgnanstvo. Ubojica je prisiljen otići u izgnanstvo daleko od svoje obitelji, čime se prekidaju njegove obiteljske veze. Sličnu sudbinu doživio je Kajin, koji je protjeran, a Jakov, na savjet svoje majke Rebeke, otišao je u izgnanstvo u Haran kod svog ujaka Labana. Ovdje se događa prirodan proces: roditeljska čežnja za izgnanim djetetom raste. Kako bijes zbog ubojstva blijedi, čežnja za živim djetetom postaje sve snažnija. Snažan osjećaj sažaljenja prema sinu koji je odsječen od obitelji počinje dominirati sviješću roditelja. Slično se dogodilo i Davidu u odnosu prema njegovu sinu Abšalomu. Motiv bijega ponavlja se u raznim oblicima, kao da sugerira čitatelju da David od vremena do vremena razmišlja o svom sinu koji je pobjegao u izgnanstvo. Važno je naglasiti da Davidovo veliko oplakivanje²⁹ nije samo žalovanje zbog Amnonove smrti, već i zbog gubitka Abšaloma, a možda i zbog okolnosti koje su dovele do ubojstva – naime, silovanje Tamare. Možda postoji i osjećaj samooptuživanja kod Davida zbog vlastite pasivnosti prema Amnonu nakon tog okrutnog čina silovanja, što je na kraju dovelo do gubitka dvojice sinova u jednom danu.

Iz ovog opisa možemo izvući ključnu točku. U opisu Davidova žalovanja zbog Amnonove smrti, biblijski autor koristi dva zanimljiva književna motiva. Prvi je u rečenici koja spominje Davidovo tugovanje: »Tugovao je za svojim sinom sve dane« (2 Sam 13,37),³⁰ gdje se ne precizira za kojim sinom tuguje – za ubijenim sinom ili za sinom koji je počinio ubojstvo i pobjegao. Na prvi pogled, pojam žalovanja odnosi se na pokojnika, pa bi prema tome David tugovao za Amnomom. No s druge strane, može se protumačiti da tuguje za Abšalomom, i to zato što se žalovanje opisuje kao trajno »sve dane«, dok žalovanje za pokojnikom obično traje godinu dana. Osim toga, ovo se može zaključiti i iz Davidovih postupaka u vezi djeteta koje se rodilo Bat-Šebi nakon grijeha. Dok je dijete bilo bolesno, David je postio i molio. Ali, čim je dijete umrlo, David se ustao, promijenio odjeću, zatražio hranu i rekao:

»Dok je dijete bilo živo, postio sam i plakao jer sam mislio: 'Tko zna? Svevišnji će se možda smilovati na me i dijete će ostati živo!' A sada, kad je umrlo, čemu da postim? Mogu li ga vratiti? Ja ću otići k njemu, ali se ono neće vratiti k meni!« (2 Sam 12,22-23).

Drugi motiv je trostruko ponavljanje Abšalomovog bijega unutar opisa žalovanja, koje smo već spomenuli. Ovo se može protumačiti kao namjerno

²⁹ Usp. 2 Sam 13,36.

³⁰ Autorov prijevod jer je KS preveo: »A David [K.D.] tugovaše za svojim sinom bez prestanka« (2 Sam 13,37). U retku 36, koji opisuje veliko oplakivanje u Davidovoj kući zbog ubojstva Amnona, i na kraju retka 37, koji opisuje Davidovu stalnu žalost za Amnomom, »tugovao je za svojim sinom sve dane«, subjekt rečenice nesumnjivo je David, ali ime David ili kralj ne pojavljuje se u hebrejskom izvorniku teksta. Međutim, hrvatski prijevodi slijedili su Vulgatu i dodali 'David'. Septuaginta je dodala 'Kralj David'.

stvaranje dvostrukog značenja, sugerirajući da je Davidovo srce podijeljeno u njegovom žalovanju između dvojice sinova – ubijenog i ubojice koji je u izgnanstvu. Potvrda toga nalazi se u retku koji zaključuje poglavlje: »Kralj David prestao se srditi na Abšaloma jer se utješio zbog smrti Amnonove« (2 Sam 13,39). Kao da se kaže da je tijekom godina David prevladao svoju tugu za Amnomom, a njegova glavna bol sada je usmjerena na sina koji je u izgnanstvu.

Suprotno većini komentatora, postoje i oni koji, u svjetlu ovih razmatranja, pokušavaju tvrditi da David tuguje za Abšalomom *sve dane*, a ne za Amnomom.³¹ Temelj ovog objašnjenja proizlazi iz psihološkog značenja žalovanja, koje je bolan i spor mentalni proces prilagodbe gubitku nečega što je blisko identitetu osobe. Gubitak može biti smrt bliskog rođaka, prijatelja ili čak dijela tijela. Na kraju procesa žalovanja osoba prihvaća odvojenost od gubitka. Stoga, tijekom odvojenosti od Abšaloma, David prolazi kroz proces žalovanja, posebno zato što je Abšalom potražio utočište u stranoj zemlji kod stranog kralja, koji je ujedno i njegov djed. Ovo implicira potpunu odvojenost od sina, i stoga je prirodno da je David prošao kroz dug psihološki proces žalovanja da bi se prilagodio bolnoj ideji da je sina vjerojatno zauvijek izgubio.

Dimenzija vremena »ostao je ondje tri godine« (2 Sam 13,38), spomenuta u trećoj referenci na Abšalomov bijeg, pojavljuje se neposredno nakon žalovanja, što rezultira Davidovom čežnjom: »Kralj David prestao se srditi na Abšaloma jer se utješio zbog smrti Amnonove« (2 Sam 13,39). Drugim riječima, faza žalovanja za Abšalomom je završila, a zamijenila ju je intenzivna ljubav. Davida sada preplavljuje osjećaj da je sin-ubojica izgubljeno i nesretno dijete. Zbog toga je bio potreban samo kratak korak da Abšalom bude vraćen iz izgnanstva. Nakon tri godine Joab, sin Sarvijin, posreduje da bi Abšalom dobio oprost i vratio se ocu, kralju Davidu. Nedugo nakon povratka, Abšalom započinje pripreme za pobunu. Najprije pribavlja vanjske simbole kraljevstva: »Nabavi Abšalom sebi kola i konje i pedeset ljudi koji su trčali pred njim« (2 Sam 15,1). Istovremeno sjeda na vrata kraljeve kuće i pridobiva srca Izraelaca koji dolaze kralju na sud, koristeći demagošku i samopravednu retoriku: »Ah, kad bi mene postavili za suca u zemlji! Svaki bi koji ima kakvu parnicu ili sud dolazio k meni i ja bih mu pribavio pravo!« (*isto*, 4), uvjeravajući ljude da su svi njihovi zahtjevi opravdani.

Biblija naglašava Abšalomovu iznimnu ljepotu: »U svemu Izraelu ne bijaše čovjeka tako lijepa kao Abšalom komu bi se mogle izreći tolike pohvale: od pete do glave nije bilo na njemu mane. A kad bi šišao kosu – a šišao ju je na koncu svake godine, jer mu je bila preteška pa ju je morao šišati – mjerio bi svoju kosu: bila bi teška dvije stotine šekela, po kraljevskoj mjeri« (2 Sam 14,25-26). Prikazivanjem Abšalomove ljepote, Biblija nagovještava da je Abšalom vjerovao da zbog svojih vanjskih kvaliteta zaslužuje kraljevstvo. Međutim, nije shvaćao da će ga ponos odvesti u smrt, kao što Talmud kaže: »Abšalom se ponosio svojom

³¹ Elhanan, SAMET, Vajivrah Avšalom..., VeAvšalom barah..., VeAvšalom barah, *Megadim*, Tamuz, 11 (1990) 63-71.

kosom i zbog toga je o svoju kosu obješen.«³² Kad se ukaŕe prilika za pobunu protiv oca, Abŕalom ponovno vara Davida, sliĕno kao ŕto ga je ranije prevario traŕeći dopuŕtenje da povede Amnona na slavlje ŕiŕanja ovaca. Ovaj put se pravda rijeĕima:

»Dopusti da odem u Hebron i da izvrŕim zavjet kojim sam se zavjetovao Sveviŕnjem. Jer kad bijah u Geŕuru u Aramu, tvoj se sluga zavjetovao ovako: 'Ako me Sveviŕnji dovede natrag u Jeruzalem, iskazat ću ĕast Sveviŕnjem u Hebronu.'« (2 Sam 15,7-8).³³

To ĕe biti posljednji put da vidi svoga oca. Pobuna ĕe propasti, a Abŕalom ĕe umrijeti obješen o svoju kosu, koja simbolizira njegovu ljepotu i ponos koji su ga na kraju uniŕtili.

2. Kralj David: postignuća oca i odgojitelja

2.1. Opći uvod u temu Davidove djece

Kao ŕto smo pokazali, Davidova djeca imaju ključnu ulogu u ispunjenju kazne dosuđene Davidu nakon njegova grijeha s Bat-ŕebom: »Zato se neĕe nikada viŕe okrenuti maĕ od tvoga doma...« (2 Sam 12,10). Ovo zapoĕinje silovanjem Tamare, nastavlja se ubojstvom Amnona i zavrŕava smrću Abŕaloma tijekom pobune. David je, s jedne strane, hrabar, ĕvrst i pronicljiv kralj i zapovjednik, no s druge strane, vrlo je blaga srca kad je rijeĕ o njegovoj ljubavi prema djeci. Potrebno je rasvijetliti te odnose da bismo pokuŕali objasniti biblijske događaje otkrivanjem sloŕenih i skrivenih struja unutar kraljevske obitelji i pozadine biblijskih redaka.³⁴ David je imao ŕest sinova rođenih u Hebronu, a njihova su imena zabiljeŕena:

»Davidu se rodiŕe sinovi u Hebronu. Prvenac mu je bio Amnon, od Ahinoame Jizreelke; drugi mu je bio Kileab, od Abigajile, ŕene Nabalove iz Karmela; treći Abŕalom, sin Maake, kćeri geŕurskoga kralja Talmaja; ĕetvrti Adonija, sin Hagitin; peti ŕefatja, sin Abitalin; ŕesti Jitream, od Egle, Davidove ŕene. Ti se Davidu rodiŕe u Hebronu« (2 Sam 3,2-5).

Joŕ jedanaest sinova rodilo mu se u Jeruzalemu: »Evo imena djece koja mu se rodiŕe u Jeruzalemu: ŕamua, ŕobab, Natan, Salomon, Jibhar, Eliŕua, Nefeg, Jafija, Eliŕama, Beeljada i Elifelet« (2 Sam 5,14-16).

³² *Babilonski Talmud*, Sota, Vilnius izd., 1961. (dalje: Vilnius), 9b.

³³ O vaŕnosti Hebrona kao kraljevskoga grada vidi: Kotel DADON, *PaRDeS: ĕetiri ŕidovske dimenzije razumijevanja Tore – Postanak*, Zagreb, Profil, 2024, 194-199.

³⁴ Viŕe o Davidovu karakteru kao kralja i oca, vidi Yair ZAKOVICH, *David. MeRoe LeMaŕiah*, Jad Ichak Ben-Zvi, 1995, 85-95.

No, ovaj popis nije sveobuhvatan, jer Biblija izričito navodi: »I rodi se Davidu još sinova i kćeri.« (2 Sam 5,13). Amnon, Abšalom, Adonija i Salomon ključne su osobe u vezi s nasljeđem prijestolja kralja Davida. Biblija opisuje intenzivne borbe među braćom i protiv njihova oca, kralja, da bi ostvarili taj cilj. Trojica starijih sinova bit će ubijeni kronološkim redom, a prijestolonasljednik će, kako je poznato, postati najmlađi, Salomon. Prije nego što se osvrnemo na postupke Davidovih sinova, treba napomenuti da se Kileab, sin Abigajile, koji se pojavljuje kao drugi na popisu, odmah nakon Amnona, nekako povlači iz pripovijesti. Ne pojavljuje se ni u jednoj borbi, a čini se da ga Biblija ignorira. Prema Ljetopisima,³⁵ Kileabovo ime bilo je Daniel i on je prethodio Abšalomu u redosljedu nasljeđivanja. Prema Midrašu, Kileab nije bio kandidat za kraljevstvo pod Davidom jer je bio vrlo duhovna osoba i više je cijenio proučavanje Tore nego monarhiju. Tako Midraš navodi:

»Devet ih je ušlo u Gan Eden (rajski vrt) živi i nisu okusili smrti: Benjamin, sin Jakovljevi, Kileab, sin Davidov, Serah, kći Ašerova, Batja, kći Faraonova, Eliezer, sluga Abrahamov, Kušit Ebed-Melek, Ilija, Hiram tirske kralj, Jaavec, sin rabina Jude Hanasija...«³⁶

Prema Midrašu, zbog svoje velike duhovnosti, Kileab je ušao u Rajski vrt dok je još bio živ i mlad te nije doživio smrt. Također postoji Midraš koji opisuje sumnje u Kileabovu prikladnost za kraljevstvo zbog nejasnoća u vezi s njegovim očinstvom. Budući da se David oženio Abigajilom nakon što je Nabal umro, ljudi su sumnjali da je otac njezina sina Nabal. Zato mu je David dao dva imena: Kileab i Daniel. Daniel – Bog me je sudio; Kileab – nalik je svom ocu:

»Pismo navodi: 'A desetak dana poslije toga Svevišnji udari Nabala te umrije... Potom David posla poruku Abigajili da će je uzeti za ženu' (1 Sam 25,39). Nakon što ju je doveo k sebi, David se suzdržavao od odnosa s njom tri mjeseca da bi utvrdio je li začela s Nabalom. Nakon trećeg mjeseca, David je imao odnos s njom i ona je zatrudnjela. Rugatelji tog naraštaja tvrdili su da je dijete ipak začeto s Nabalom. Što je učinio Sveti, blagoslovljeni? Naredio je anđelu zaduženom za formiranje embrija da oblikuje to dijete prema liku njegova oca da bi svi morali priznati da je David otac.' To znamo iz retka: 'A prvorođenac mu bijaše Amnon, od Ahinoame Jizreelke, drugi Kileab, od Abigajile, žene Nabalove iz Karmela' (2 Sam 3,2). Zašto ga Pismo naziva *Kileab*? (Zato što je bio potpuno nalik svome ocu) כּוֹלֵב אָב – *kulo av*, i svi koji su ga vidjeli govorili su: 'David je otac ovog djeteta'.«³⁷

U svakom slučaju, Kileab nestaje iz pripovijesti i postaje nevažan u vezi s nasljeđivanjem prijestolja. Amnon, prvorođenac, umire u atentatu koji je organizirao Abšalom kao osvetu za silovanje svoje sestre Tamare. Nakon uboj-

³⁵ Usp. 1 Ljet 3,2.

³⁶ Julius EISENSTEIN (Juda David) (ur.), *Ocar Ha-Midrašim*, New York, 1915, II, 513.

³⁷ *Midraš Tanhuma*, Buber, Vilnius, 1885. Toldot 6; vidi isto: *Ocar HaMidrašim*, 156; R. Šelomo Ichaki, RAŠI (1030-1105), 1859, *Commentary on the Tora*, Jerusalem, Beč, Mikra'ot Gedolot, 1 Ljet 3,1.

stva, Abŕalom bjeŕi i skriva se kod svog djeda s majĉine strane, Talmaja, sina Amihudova, kralja Geŕura. Nakon tri godine Abŕalom dobiva oprost od svog oca, vraća se i ubrzo nakon toga diŕe pobunu protiv njega. David shvaća da mora poraziti Abŕaloma i njegovu vojsku, ali prilikom izdavanja zapovijedi za bitku vojskovođama upozorava: »Ĉuvajte mi mladića Abŕaloma!« (2 Sam 18,5). Ova Davidova zapovijed bila je gotovo nemoguća: s jedne strane trebalo je uguŕiti pobunu, a s druge strane ne nauditi pobunjeniku. Unatoĉ Abŕalomovim okrutnim djelima, ukljuĉujući pobunu protiv vlastitog oca, spremnost da ubije Davida i odnos s kraljevim ŕenama, David ostaje emocionalno vezan za sina i nastavlja ga voljeti, iako je njegova sudbina smrt, kao i za svakog pobunjenika protiv prijestolja. Davidova ljubav prema sinu nadjaĉava njegovu odgovornost kao kralja. Joab, sin Sarvijin, neporecivi vođa Davidove vojske, dobro poznaje Davidovu veliĉinu, hrabrost i integritet, ali i njegove slabosti kao oca. Joab je taj koji vraća Abŕaloma iz izgnanstva, vidjevŕi Davidovo ŕalovanje. On je također onaj koji osobno ubija Abŕaloma i okonĉava pobunu, unatoĉ Davidovim izriĉitim zapovijedima da ga ne ubije. Joab svjedoĉi dubini ŕalovanja do koje je David potonuo nakon Abŕalomove smrti i razumije kakvu opasnost takvo ponaŕanje ima u odnosu prema lojalnim podanicima koji su riskirali ŕivote za kralja tijekom pobune. Stoga prisiljava Davida da se pribere:

»Postiđujeŕ danas lice svih svojih slugu koji su danas spasili ŕivot tebi, ŕivot tvojim sinovima i tvojim kĉerima, ŕivot tvojim ŕenama i ŕivot inoĉama tvojim, jer iskazujeŕ ljubav onima koji te mrze, a mrŕnju onima koji te ljube. Danas si pokazao da ti niŕta nije ni do vojvoda ni do vojnika, jer vidim sada da bi ti sasvim pravo bilo kad bi Abŕalom bio ŕiv, a mi svi da smo danas poginuli« (2 Sam 19,6-7).

Davidova slabost prema sinovima rezultira katastrofalnim posljedicama. Nije nauĉio iz vlastitih pogreŕaka, a ni njegov sin Adonija nije izvukao pouku iz greŕaka svoga brata Abŕaloma. Nakon Abŕalomove smrti, Adonija, koji je sljedeći u nasljednom redu među Davidovim sinovima, također ŕudi za prijestoljem i pokuŕava ga preuzeti dok mu je otac joŕ ŕiv. David shvaća da mora djelovati da bi zaustavio Adonijinje ambicije i imenuje Salomona za kralja, ĉime neizravno sprjeĉava Adonijinu smrt u tom trenutku. Ipak, radi ŕelje za kraljevskom vlašću Adonija ĉe na kraju ĉe poginuti od Salomonove ruke. Adonija pokuŕava iskoristiti Bat-ŕebu, Salomonovu majku, da dobije kraljevo odobrenje za brak s Abiŕagom ŕunamkom, koja je sluŕila kralju Davidu kao prileŕnica.³⁸ Adonija kaŕe Bat-ŕebi: »Reci, molim te, kralju Salomonu – jer tebe neĉe odbiti – neka mi dade za ŕenu Abiŕagu ŕunamku!« (1 Kr 2,17). Salomon odmah prepoznaje Adonijinje ambicije za prijestoljem, budući da je uzimanje jedne od prileŕnica pokojnog kralja smatrano polaganjem prava na prijestolje. Zato Salomon odgovara svojoj majci: »Zaŕto traŕiŕ Abiŕagu ŕunamku za Adoniju? Traŕi odmah i

³⁸ Usp. 1 Kr 1,3-4, no kralj nije imao odnose s njom.

kraljevstvo za njega! Jer on je moj stariji brat« (1 Kr 2,22) i odmah osuđuje svog brata na smrt.³⁹ Davidu kazna za grijeh s Bat-Šebom dolazi silovanjem njegove kćeri Tamare i Abšalomovim obeščašćenjem njegovih žena:

»Ovako govori Svevišnji: 'Evo ja ću podići na te zlo iz tvoga doma. Uzet ću tvoje žene ispred tvojih očiju i dat ću ih tvome bližnjemu, koji će spavati s tvojim ženama na vidiku ovome suncu. Ti si doduše radio tajno, ali ja ću ovu prijetnju izvršiti pred svim Izraelom i pred ovim suncem!'« (2 Sam 12,11-12).

Kad David bježi iz Jeruzalema zbog Abšalomove pobune, ostavlja deset svojih žena da čuvaju palaču.⁴⁰ Kasnije će Abšalom, prema Ahitofelovu savjetu, spavati s njima: »Uđi k inočama svoga oca, koje je ostavio da čuvaju palaču« (2 Sam 16,21). Tim činom Abšalom pobuni dodaje seksualni grijeh koji je prije njega počinio Amnon silovanjem Tamare. Adonija također pokušava počiniti seksualni grijeh tražeći Abišagu. Na teološkoj razini jasno je da je David bio kažnjen za seksualni grijeh s Bat-Šebom i za smrt Urije.

2.2. Analiza Davidova stava prema vlastitoj djeci u kontekstu odgoja

Kao što smo vidjeli, David je bio vrlo popustljiv prema svojoj djeci. Biblija to izričito navodi u vezi s Adonijom, sinom Hagitinim: »Njegov ga otac za svoga života nikad nije ukorio niti ga kad upitao: Zašto tako činiš?« (1 Kr 1,6). Raši tumači: »Nije ga naljutio. Ovo te uči da onaj tko se suzdrži od prekoravanja djeteta uzrokuje njegovu smrt.«⁴¹ Slično tome, o Amnonu nakon silovanja Tamare, drevni prijevodi navode: »Kad je kralj David čuo sve što se dogodilo, vrlo se razgnjevi, ali ne htjede žalostiti svoga sina Amnona, koga je ljubio jer mu bijaše prvorođenac [K. D.]« (2 Sam 13,21).

Važan dio odgoja discipliniranog djeteta koje će se se moralno ponašati proizlazi iz postupaka roditelja. Kada roditelji ne odgajaju svoje dijete da poštuju disciplinu od vrlo rane dobi i umjesto toga ga razmaze, omogućuju da negativne osobine poput tvrdoglavosti i ponosa puste korijen, što kasnije otežava uvođenje discipline i poslušnosti.⁴² Roditelji koji uskraćuju disciplinu djetetu pod izlikom da je premlado i ne žele ga opterećivati te mu dopuštaju da radi što želi, zapravo mu nanose štetu jer ga navikavaju na loše navade.⁴³ Kralj David bio je

³⁹ U tom kontekstu Talmud također navodi: »Abišag je dopuštena Salomonu, a zabranjena Adoniji. Dopuštena Salomonu jer je kralj, a zabranjena Adoniji, koji je običan čovjek« (*Babilonski Talmud, Sanhedrin 22a*).

⁴⁰ Usp. 2 Sam 15,16.

⁴¹ Raši..., 1 Kr 1,6.

⁴² Shimshon Raphael R. HIRSCH, (Njemačka, 1808. – 1888.), 1980. *Yesodot HaChinuch – Sichot pedagogiyot (Temelji odgoja – Pedagoški razgovori)*. (heb. prijevod s njem. Aviezri Wolf i Shalom Pushinsky). Bnei Brak, Netzach, I, 33-39; II, 43-59.

⁴³ Usp. Kotel DADON, Children education for holiness in Judaism: A commandment and absolute dedication, *Theological Forum*, 26 (2025) u tisku (posebice poglavlje 2.4. Early childhood education – discipline, holiness and morality).

previše blag i nije korio svoju djecu kada je to bilo potrebno. Rezultat toga bila je njihova razmaženost: Amnon je silovao svoju sestru Tamaru, Abšalom je ubio svoga brata Amnona, a kasnije se pobunio protiv oca, što je dovelo do njegove smrti. Adonija je također pokušao preuzeti kraljevstvo dok mu je otac bio živ i star. To može objasniti zašto je kralj Salomon, mlad i mudar sin kralja Davida, koji je izbliza svjedočio problemima u obiteljskom odgoju, iz vlastitog iskustva napisao: »Ukori sina svog i donijet će ti mir; On će te zadovoljiti slasticama« (Izr 29,17)⁴⁴ i na drugome mjestu: »Tko štedi šibu, mrzi sina svoga, ali tko ga voli, rano ga ukorava« (Izr 13,24). Time se ističe da odgoj zahtijeva discipliniranje djeteta i da se s neprikladnim ponašanjem nužno suočiti te ga riješiti, a ne ignorirati. Roditelj mora imati sposobnost biti odlučan, prenijeti autoritet i osvijetliti moralne granice. Roditelj nije stariji brat; on predstavlja moralne, duhovne i vjerske vrijednosti. Roditelj služi kao Božji ovlaštenu predstavnik u svom domu, od djetinjstva do odrasle dobi djeteta. Zato je glas autoriteta vrlo važan. Međutim, autoritet se može prenositi i tiho i jasno.

Fenomen značajnih karizmatičnih biblijskih vođa koji ne uspijevaju u roditeljskoj ulozi ili čija djeca ne slijede njihovim stopama prilično je čest u Bibliji. Abraham nije vidio svog sina Jišmaela da nastavlja njegovim putem; Ezav, Izakov sin, nije slijedio očevim tragom. Jakov je također podbacio u roditeljskoj ulozi favorizirajući Josipa, što je dovelo do zavisti njegove braće i skoro uzrokovalo Josipovu smrt. Mojsijev unuk nije nastavio djedovim putem, kao ni sinovi svećenika Elija. Salomon, mudar i uspješan kralj, bio je otac Roboama, čije je katastrofalno vodstvo dovelo do podjele kraljevstva. Ezekija, jedan od najvećih kraljeva Jude i pravednik, bio je otac Manašea, jednog od najgorih kraljeva. Zaključak je da nisu svi roditelji uspješni sa svom svojom djecom u svako doba. Pitanje koje se nameće jest: Kako je moguće da djeca osobito duhovnih osoba – poput Abrahama, Mojsija i Davida – ne slijede njihov put? Za pojašnjenje, osvrnimo se na Mojsijeva unuka. Mojsije je nesumnjivo najviša duhovna figura u Bibliji.⁴⁵ U Knjizi o Sucima govori se o čovjeku imenom Mika koji je osnovao idolopokloničko svetište na području plemena Efrajima. Unajmio je levita da služi kao svećenik u tom svetištu. Poslije je pleme Dana preuzelo Mikine idole i tog levita da bi oni služili kao svećenici za cijelo pleme Dana, a ne samo za Miku i njegovu obitelj. Biblija otkriva ime tog levita: Jonatan, sin Geršoma, sina Mojsijeva:

»I Danovci namjestiše sebi rezani i ljeveni idol. A Jonatan, sin Geršona, sina Mojsijeva, a zatim njegovi sinovi, bijahu svećenici Danova plemena do dana kada je narod bio odveden u izgnanstvo. I stajaše im onaj rezani i ljeveni idol što ga je Mika načinio, i ostade ondje za sve vrijeme dokle dom Božji bijaše u Šilu« (Suci 18,30-31).

⁴⁴ Preveo autor jer hrvatski prijevodi nisu preveli doslovno s hebrejskog.

⁴⁵ Sedmo teološko načelo židovske vjere je: Uzvišenost Mojsijeva prorokovanja (usp. Dadon, *Židovstvo...*, 625-627).

U hebrejskoj verziji Biblije, maleno slovo »ג« dodano je uz ime Mojsija, tako da glasi »מֹשֶׁה מַנַּאשֶׁה« Manaše«. Mudraci su objasnili da je to slovo dodano da bi se izbjeglo osramotiti Mojsija, jer je njegov unuk bio svećenik idolopoklonika.⁴⁶ Postavlja se pitanje kako je moguće da Mojsijev unuk, koji je odrastao u svetom okruženju poput Mojsijeva doma, postane svećenik idolopoklonika. Postoje različita objašnjenja za ovaj odgojni promašaj. Jedno se odnosi na idolopoklonički utjecaj koji su Mojsijeva djeca možda apsorbirala dok su živjela kod svog djeda Jitra, koji je tada bio svećenik idolopoklonika. Druga perspektiva sugerira da je Mojsije bio previše zaokupljen vođenjem naroda i stoga nije mogao dovoljno ulagati u duhovne potrebe svoje djece.⁴⁷ Kada je riječ o poučavanju za duhovno vodstvo, ono se ne prenosi nasljeđivanjem; ono zahtijeva značajna i stalna ulaganja u djecu.⁴⁸ Mojsije nije bio iznimka.

Malo karizmatičnih vođa ima djecu koja također postaju karizmatični vođe. S druge strane, mogući su i pozitivni preokreti. Abraham se udaljio od idolopokloničkih putova svoga oca Teraha. Manaše, arhetip zlog kralja, bio je djed Jošije, jednog od najpravednijih kraljeva Jude. Ponekad ne uspijevamo, naša djeca ne slijede uvijek naše puteve, ali važno je razumjeti da svaki roditelj nije uvijek uspješan sa svom svojom djecom, ali i da to nije kraj. Čak ni naši praoci, Abraham, Mojsije, kralj David i kralj Salomon, u tom pogledu nisu bili uspješni. Štoviše, čak ni sam Bog nije uvijek imao djecu koja ga slijede, kao što prorok Izaija kaže: »Sinove sam ti odgojio, podigao, al' se oni od mene odvrgoše« (Iz 1,2). Ovo je najjednostavnije značenje i posljedica slobodne volje. Ipak, trebamo ispravno odgajati i nadati se da će naša djeca slijediti naš put, koji smatramo ispravnim i istinitim.

Zaključak

U biblijskom narativu mogu se prepoznati tri sloja. Prvi je književno-tekstualni sloj, koji čini pripovijest. Drugi sloj opisuje radnju i pojedinosti, uključujući pozadinu, mjesto i likove. Treći sloj, vrhunac književne umjetnosti, jest ideološko-moralni sloj. U ovom članku analizirani su različiti elementi pripovijesti koji su uslijedile nakon grijeha Davida i Bat-Šebe, opisujući mučne postupke Davidove djece. Može se tvrditi da je pripovijest o Amnonu i Tamari prva u trilogiji pripovijesti o Abšalomu, koja uključuje: pripovijest o Amnonu i Tamari, Abšalomovo ubojstvo Amnona i Abšalomovu pobunu. Ta se tvrdnja može potkrijepiti i književnom strukturom koja započinje i završava spominjanjem Abšalomova lika. Pripovijest o Amnonu i Tamari također označava početak

⁴⁶ *Avot de-Rabbi Natan*, Šehter, New York, 1927. 34; *Jeruzalemski Talmud* Berahot 9b, Baba Batra 109b.

⁴⁷ Jonathan, R. SACKS, *Sig VeSiah*, Koren, Jerusalem, 2018, II, 218-221.

⁴⁸ *Babilonski Talmud*, (Vilnius), Nedarim 81a.

duge borbe za nasljeđivanje Davidova prijestolja.⁴⁹ Budući da je Davidu obećana vječna dinastija,⁵⁰ njegov grijeh s Bat-Šebom rezultirao je kaznom: »Zato se neće nikada više okrenuti mač od tvoga doma« (2 Sam 12,10). Posljedice te kazne uključuju tešku borbu za dinastiju, koja započinje silovanjem njegove kćeri Tamare od strane njegova prvorođenog sina Amnona, što dovodi do Amnonova ubojstva od strane njenog brata Abšaloma. Poslije, nakon Abšalomova povratka iz izgnanstva u Gešuru i pomirenja s ocem, Abšalom se pobuni protiv Davida, ali biva poražen i ubijen. Osim toga, njegov mlađi brat Adonija pokušava preuzeti prijestolje, no David intervenira i pomazuje Salomona za kralja.⁵¹ Poslije, Salomon pogubljuje Adoniju u pothvatu učvršćivanja vlasti i uklanjanja svih protivnika.⁵²

Pripovijesti opisuju kronološke događaje duž iste vremenske linije koja gleda naprijed. Ta vremenska linija povezuje pripovijest o silovanju Tamare s ubojstvom Amnona, Abšalomovim bijegom i njegovim povratkom iz izgnanstva. Pripovijest o silovanju započinje frazom: »A potom se dogodi ovo« (2 Sam 13,1), što ukazuje da silovanje slijedi nakon grijeha s Bat-Šebom. Pripovijest o ubojstvu također počinje vremenskom referencom: »A poslije dvije godine« (2 Sam 13,23), od trenutka silovanja. Abšalomov bijeg također je obilježen na vremenskoj liniji: »Abšalom pobjegao i otišao u Gešur, ostao je ondje tri godine« (2 Sam 13,38). Tada se uvodi i treća pripovijest o Abšalomovoj pobuni.⁵³ Biblijski pisac duboko razumije unutarnje emocije likova (Davidov gnjev prema Amnonu i Abšalomovu mržnju prema Amnonu), planiranje Abšalomove zasede i njegove pripreme za pobunu. Karakterizacija se razvija postupno; Abšalom u početku utištava Tamaru, no to je zapravo smicalica s namjerom da *uspava* Amnona i Davida sve do napada. Pokazane su paralele između Amnona i Abšaloma koje naglašavaju značajne razlike u njihovim karakterima, kao i manipulativne načine na koje su obojica koristila Davida, svog oca, nesvjesno ga pretvarajući u neizravnog i ironičnog su-dionika u Tamarinom silovanju i Amnonovom ubojstvu. Biblijski pisac samo kratko opisuje Amnonovo ubojstvo i Abšalomov bijeg, ali detaljno se osvrće na Davidovu reakciju na glasine o ubojstvu te na tugu koju proživljava nakon Amnonove smrti i Abšalomova bijega. Ovaj naglasak pokazuje da biblijski pisac više cijeni ljudsko-moralni aspekt likova, posebno Davida, nego činjenični prikaz događaja.

Konačno, pokazano je kako je Davidova bezgranična i neobuzdana ljubav prema svojoj djeci, ljubav koja je okrnjila njegovu učinkovitost kao kralja i odgajatelja, pridonijela tome da su njegova djeca postala sebična i neobuzdana. To se jasno očitovalo u njegovoj dubokoj šutnji nakon Tamarinog silovanja i u nje-

⁴⁹ Usp. 2 Sam 7,9-20; 1 Kr 1-2.

⁵⁰ Usp. 2 Sam 7,16.

⁵¹ Usp. 1 Kr 1.

⁵² Usp. 1 Kr 2; Za više o borbi Davidove dinastije za prijestolje vidi: Alexander ROFE, *Mavo lasafrut hahistorit šebamikra*, Jerusalem, Carmel, 2001, 26.

⁵³ Usp. 2 Sam 14,28 u vezi s njegovim boravkom u Jeruzalemu.

govom propustu da kazni Amnona. Istraženo je značenje Amnonova ubojstva i Abšalomova bijega, kao i Davidove reakcije na Amnonovo ubojstvo, Abšalomov bijeg, pobunu i smrt. Na kraju, vidi se da David nije jedini biblijski lik koji nije pronašao zadovoljstvo u svoj svojoj djeci. Ipak, pouka je da potencijalni neuspjeh u odgoju ne oslobađa roditelje obveze da daju sve od sebe u podizanju svoje djece, da budu dostojni odgajatelji i pružaju osobni primjer. Stoga, proučavanjem ovoga članka o Abšalomovoj trilogiji, kao i drugih biblijskih pripovijesti vezanih uz obiteljsku dinamiku, može se mnogo naučiti o odnosima roditelja i djece. Pogreške u odgoju i vođenju činili su i pravedni i veliki biblijski likovi, kao što je rekao najmudriji od svih ljudi: »Na zemlji nema pravednika koji, čineći dobro, ne bi nikad sagriješio« (Prop 7,20). Važna je poruka da treba učiti iz njihovih pogrešaka.

Kotel Dadon*

Sin and Punishment: A Literary Analysis of Divine Punishment and Educational Failures in Absalom's Trilogy (2 Sam 13–15)

Summary

The article offers a literary analysis of the family life of King David, focusing on the consequences of his sin with Bathsheba, the rape of Tamar, the murder of Amnon, and Absalom's rebellion. The cruel and vicious behaviour of David's children unfolds despite—or perhaps because of—the boundless love he lavishes upon them. Theologically, these events are seen as the fulfilment of divine punishment on David for his sin with Bathsheba, following the biblical principle of *ius talionis*. However, the author argues that the tragedies and the prolonged, cruel struggle for the succession to David's throne are largely attributable to his failure in raising his children properly.

The article is divided into two main sections. The first section provides a literary analysis of the central events in the *Absalom Trilogy*, covering David's and Absalom's initial silence following Tamar's rape, Absalom's revenge, David's reaction to Amnon's murder, Absalom's flight and return from exile, and his eventual rebellion. The second section examines King David's success as a father and educator, offering a general overview of his children and analyzing his approach to child-rearing. The author draws extensively from rabbinic literature, ranging from Talmudic times through the Middle Ages to modern interpretations. Much of this literature has been translated into Croatian from Hebrew and Aramaic for the first time by the author.

Key words: Abshalom, Amnon, Batsheba, David, rape, sin, Tamar.

(na engl. prev. Kotel Dadon)

* Kotel Dadon, PhD, Assoc. Prof., University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, Chair for Judaic studies; Address: Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb, Croatia; Chief Rabbi The Bet Israel Jewish Community of Croatia; Full member of International Academy of Sciences and Arts in Bosnia and Herzegovina (IANUBIH); E-mail: kdadon@gmail.com.